

SEDAM GLAVNIH PROBLEMA CRKVE

Dr J. KUNIČIĆ

Radi se o knjizi pod naslovom SEPT PROBLÈMES CAPITAUX DE L'ÉGLISE, izdanje Points Chauds FAYARD, 1969. U toj se knjizi iznose centralni religiozno-teološki problemi postkoncilске Crkve. Zastupana su zvučna imena teologa o kojima se u naše doba najviše govori, a to su: Congar, Daniélou, Metz, Rahner, Rideau, Schillebeeckx, Shoonenberg.

Netko je primijetio da bi pravi naslov knjizi morao biti »Sedam glavnih 'grešnika' u postkoncilskoj problematici«, no ta je primjedba više šaljive naravi. Ako pak u svakoj šali ima i nešto zbilje, možda bi se i u toj primjedbi moglo naći ponešto istine.

Prethodno treba reći što je glavnije. Namjera je tih istaknutih pisaca odlična. Zasluge su velike. Ne žele prolaziti pokraj čovjeka današnjice te ga pustiti u ranama neznanja i dvoumica poput onoga svećenika i levita iz evanđelja, nego žele postupati kao pravi Samarijanac. Pristupaju čovjeku današnjice, današnjem vremenu, da mu operu rane uljem i vinom te ih zaviju. Muče se kako bi predočili tajnu spasenja u dostupnom jeziku. Dakle, iskazuju čovjeku današnjice milosrđe. Prema tome, iz te same činjenice moglo bi se zaključiti: »Idi te i ti čini tako« (Lk 10, 37). To je obaveza svih učitelja znanosti spasenja.

Publikacija knjige motivira se pozivom na poznatu konstataciju da živimo u doba prevlasti tehnike, velikih promjena, uzbuna, u doba osporavanja vrijednosti tradicionalnog formuliranja vjere, pred novim zahtjevima, strukturama itd. Readaptacije su, govori se tu, neophodno potrebne. Pri tom poslu razumljiva su neslaganja, napetosti, antagonizmi. Ali te pojave prate svaki prijelaz, svako rađanje nečega što se može nazvati barem donekle NOVO.

Može se reći da knjiga predstavlja neki sintetički prikaz misli što su ih isti pisci iznijeli na drugim mjestima. Neki od njih, čini se, ovdje po prvi put iznose neke svoje nove preokupacije. Općenito govoreći, radi se o ponavljanjima već izrečenih ideja. S tog gledišta knjiga bi se mogla svrstati više u propagandno-lukrativne publikacije.

1. *Yves Congar*. Mnogi problemi, osim ovdje naznačenih, čekaju odgovor. Kao putokaz pisac ukazuje na pitanje hermeneutike u odnosu na nastupe crkvenog učiteljstva. Krivo bi bilo uzeti Denzingera kao skup naučnih formulacija neovisno o historijskom kontekstu i historijskoj filologiji. Očito, krivo bi bilo prema tim riječima piščevim tumačiti isti tekst u svjetlu pomodne egzistencijalističke filozofije, ili mu jednostavno osporavati vrijednost. Jalova mi izgleda nada onih koji zapostavljaju vrijednost riječi ili izraza, a oslanjaju se više na subjektivni smisao riječi, jer ni danas se ne bere grožđe s trnja (Mt 7, 16), niti se daje kamen mjesto kruha, ni štipavac mjesto ribe (Lk 11, 12).

Kada se brod ljulja, treba gledati u neku nepomičnu točku. Je li danas vrijeme takvo da tražimo prije svega nešto čvrsto ispod nogu? U pomicanju problematike naprijed ta čvrsta točka je zakon kontinuiteta i gradualnosti. Odlazna točka neka nam bude teološki formulirana vjerska istina. Nju prenesimo sadržajno istu u nove prostore, i dajmo joj novo ruho.

Hoće li, recimo, ikada antropologija opravdano uzeti centralno mjesto u teologiji? Hoće li teologija doživjeti antropocentrički pokret? Congar odgovara bojažljivo da je to podložno osporavanju. Drugi će jednostavno reći da u tom slučaju nema govora o teologiji, kako i sam izraz daje naslutiti, nego o antropologiji. Ne bi li to bio jednostavno neki humanizam? Davanje prvenstva čovjeku mjesto Bogu? Svođenje problematike na vrhovni nazivnik (čovjeka) koji ne može uopće to biti zbog svoje kontingentnosti, prolaznosti, ovisnosti i sl.?

Poželjna je izradba etike s naglašenijom socijalnom dimenzijom. Svako forsiranje te dimenzije može dovesti do nijekanja jako naglašenog principa da je čovjek kao osoba počelo, nosilac i cilj svih društvenih institucija (GS br. 25). Lako je otvoriti pitanje prema spomenutoj socijalnoj dimenziji, ali nije lako čuvati ravnotežu, dovesti u sklad tako naglašeno prvenstvo čovječje osobnosti sa željom da i socijalna dimenzija nađe svoje pravo mjesto. Prenaglašavati je lako, govoriti uravnoteženo je teže. A na to smo dužni.

Istina je da je XIII Shema otvorila put ne toliko deduktivnom i apstraktnom načinu prikazivanja teologije koliko intuitivnom i konkretnom. Congar tu činjenicu smatra vrlo važnom (str. 12). I jest važna. A nikomu nije skriveno kako se samim tim daje mogućnost izražajnoj fluktuaciji, nepreciznosti, prenesenim smislovima, alijenacijama pojmova itd. I u formulama minulih koncila otkriva se intuitivni proces i filter konkretnosti. Pitanje je da li je svaki teolog pozvan da sve formule podvrgne toj proceduri. Da li svaki teolog mora započeti iznova, svoju intuiciju uzeti kao vrhovno mjerilo istine, a konkretnost tumačiti samo na svoj način, ili budno paziti da spasi zakon kontinuiteta i gradualnosti? Vjerujem, svatko će odgovoriti da je dužnost teologa da nastupa u duhu unutarnjeg dijaloga, ali danomice se rađaju problemi upravo zbog zanemarivanja tog osnovnog proceduralnog zakona.

Primijenimo tu smjernicu na još jedan problem. Složno se tvrdi da je papinstvo kroz vjekove navuklo na sebe dosta prašine. Ističu se ljudski i historijski elementi (str. 13). Pisac u tome drži pravu mjeru, ali je tragično što mnogi »uživaju« u nekom ponižavanju vlastite prošlosti. Omalovažavaju prošlost vlastite duhovne majke. Iz nekog sadizma? Samozadovoljenja? Iz demagoških motiva? U svakom slučaju treba reći da Crkvi ne treba laži. Ne želi da se zaniječe što je istina, ali bi željela da njena djeca paze na diktate razumnosti i osnovnog pijeteta. Ako su to samo »sentimentalni« obziri, hoćemo li reći da je i zahvalnost i pravednost samo produkt sentimentalizma? U dijalogu tražimo otvorenost, a bilo bi najprečnije da budemo upravo u tom duhu zahvalnosti i pravednosti otvoreni prema prošlosti Crkve kojoj sve dugujemo.

2. *Jean kard. Daniélou*. U svaki problem prodire dublje. Dobro luči što je glavno od onoga što je sporedno. S malo pojmova otkriva onaj »intérier« problema, njegovo žarište. Slijedimo ga u presjeku nekih pitanja. On, uostalom, ne voli ostavljati problem »in suspenso«. A neki pisci u ovoj istoj knjizi to rado čine.

Tu je najprije fenomen sekularizacije. Možemo li se pomiriti s procesom svođenja religije na pojedinčevu unutaršnjost, a život i djelovanje kršćana ostaviti u profanosti? Smatrati da je Bog umro ili postupati kao da je umro? Odgovor je negativan. Ideja sekulariziranja svijeta osnovna je hereza našeg vremena. Zatvoriti religiju u pojedinčevu nutrinu značilo bi da bi religija bila osuđena da postane svojstvo manjine (str. 18), a ne skupina ili masovna činjenica. A ona je ovo posljednje. De iure i de facto. Interesi društva traže da religija prožima njegovu strukturu. I interesi čovjeka. Bez odnosa prema Bogu nema pravilnog odnosa prema čovjeku. Recimo da bi u tom slučaju odnos prema čovjeku bio plitak, djelomičan. Religija i bogoštovlje spadaju na integralno shvaćenu strukturu čovjeka. Bez bogoštovlja čovjek je nekako nepotpun, sakat.

Na pitanje da li su događaji izneseni u povijesti spasenja objektivne naravi ili ne, Daniélou odgovara idejnim potezima zavidne preciznosti. Sumnjati u mogućnost naravne spoznaje Boga znači upasti u malodušnost nekih protestanata. Ako razumu zaniječemo metafizički, transcendentni domet, lako ćemo upasti u misticizam, služiti ćemo se vrlo nepreciznim izrazima. Ako čovjek nije sposoban doći do objekta i prebaciti se u transcendentnost, nije moguć ni dijalog između riječi Božje i suvremenog čovjeka. Jest, II vat. koncil u GS br. 10 iznosi dramu, ali naglašuje i rješenje te dramske napetosti u br. 15. i 16.

Nije srčika problema u tome da se usvoji i širi ekumenizam. Dezerter bi bio tko bi sumnjao u tu dužnost. Svratimo pažnju na deformacije ekumenizma. A ima ih napretek. Da se Crkva odreče onoga što zna da je istinito? Ne bi ostala vjerna Kristu, ne bi ostala vjerna niti čovjeku. Nema danas tragičnije činjenice do mišljenja nekih da je sve relativno (str. 25), a naša je dužnost da naglašujemo kako opstoji jedna istina i da je možemo spoznati. Ta tvrdnja dolazi u prilog čovjeku. Crkva i danas mora reći ateizmu NE. Isto

tako i liberalizmu, irenizmu, sinkretizmu, jer tu odlučnost traži od nas vjernost Božjoj Poruci (str. 26).

Prelazeći preko naglaska osnovne istine u pitanju odnosa između institucionalnog i profetičkog aspekta u Crkvi, naime, da je autoritet u Crkvi sudioništvo u Božjem autoritetu (str. 28), zaustavimo se na refleksiji o kršćanstvu i Crkvi u odnosu na svijet, prije svega na svijet u kojemu se ono najvidnije očituje (str. 28 sl.).

Činjenica je da se kršćanstvo nekako inkarniralo u zapadnoj kulturi. Od Konstantinovih vremena do XIX stoljeća kršćanstvo je davalo kulturi inspiraciju. Nešto slično činile su druge religije s obzirom na druge narode, npr. islam u Africi, budizam u Indiji itd. I eto nas pred jednim od brojnih paradoksa. Drugim narodima priznajemo pravo da čuvaju svoju religiju. Smijemo li to isto zaniijekati Zapadu? Ako kršćanstvo izbrisemo iz života masa, a ograničimo ga na manjinu, elitu, ono će ostati kao eshatološki znak »ostatka«, i utopit će se u moru dekristijaniziranih masa. Živimo li u masi u kojoj prevladava tehnika? Dužni smo joj predati Božju poruku, stvoriti masovno kršćanstvo.

Bezuvjetno je potrebno da se vratimo na evangeoske vrednote. Evo nas pred još jednim paradoksom. Ponosimo se kako je Crkva sebe našla na Drugom vat. koncilu. Recimo da se našla u otvorenom priznanju svojih ljudskih defekata kroz prošlost. Međutim, vrlo se malo naglašuje da nam Evanđelje i danas stavlja pred oči svoje vrednote žrtve, pokore, poslušna, odricanja itd. U čemu ćemo naći autentičnije mjerilo da li je Crkva sebe našla?

Na kraju još jedna potresna refleksija. Na početku ovog osvrta na knjigu spomenuo sam primjedbu nekih da bi se ona mogla nazvati prikazom sedam »grešnika«. Mogla bi se posve osporiti vriednost te primjedbe. Ali evo jedne refleksije koja će nam naglasiti vrlo veliku odgovornost teologa u brzopletom izražavanju. A ima takvih nastupa i kod nekih od teologa zastupanih u ovoj knjizi. Možda bi primjedba s obzirom na neke bila na mjestu.

Daniélou konstatira kako su se neki teolozi izražavali u pitanju pripadnosti Crkvi. Isticali su da je pripadnost čovječanstvu, oživljenom od Krista, redovit put spasenja, a pripadnost Crkvi da je izvanredni put spasenja (str. 34). Što iz ovoga slijedi, ili može slijediti? Očigledno, da je indiferentno ili manje važno kojoj Crkvi pripadaš, i uopće da li ijednoj pripadaš. Takva se nauka, i izvod iz takvih premisa, najjasnije mogla konstatirati u Americi. On je svojim očima vidio kako je popustio dinamizam Katoličke Crkve u Americi i to u razmaku od dvije do tri godine. Zašto? Jer se katolicizmu zaniijekao socijalni moment, a nastojalo se zatvoriti ga u nutrinu ili ga izjednačiti s ostalim religijama. Ne obraćaju se ljudi kompromisnim naučavanjem i držanjem, nego uvjerenjem i držanjem onoga što je bitno, naglašavanjem onoga što je SVETO.

3. *Karl Rahner*. Pisac odmah pokazuje tendenciju problematiziranja. Drugi vat. koncil već je pred novim problemima zastario. Još više. Rahner piše da sve što je Koncil rekao predstavlja sporednu problematiku pred novim problemima. Koji su to? (str. 38).

Prvi i najvažniji jest problem Boga, njegove egzistencije, službenog i masovnog ateizma koji niti ne postavlja problem Boga jer ga smatra zastarjelim. Drugi je problem Krista i kristologije, jer sekularizirani humanizam nastoji reducirati kršćanstvo na ideju bratstva ili neke filantropije. — Treći je problem koji postavlja sebi svaki pojedinac: opstoji li za mene Bog milosti? Molitva? Bogoštovlje? Sakramentalni život? Nada u vječni spas?

Razumije se, ovi problemi nisu novi u pravom smislu. Oni se nameću otkad svijet opstoji, dakako, u različitim oblicima. Ali te je probleme postavio i Koncil, to je poznato. Činjenica je da je ovozemni život obdaren vrednotama koje čovječju egzistenciju nekako ispunjavaju, zadovoljavaju — osobito plitke duhove — nekako čovjeka i privezuju uz tu zemlju, te se čovjek i ne trudi da stekne uvjete za vječnu egzistenciju. Upadljivo je da je sv. Toma postavio kao prvu ideju u temelj svoje teološke zgrade upravo tu ideju o nedovoljnosti ovozemnih vrednota i ideja zatvorenih u vrijeme i prostor. Ali taj razlog vrijedi za onoga koji uviđa i prihvaća čovječje usmjerenje prema nadnaravnom cilju (I P, qu. 1, art. 1). Znači da rješenje tog problema treba očekivati i od milosti. Uostalom, svaki se od ovih problema tretira na svojim mjestima, npr. problem bogoštovlja i njegove ontološke fundiranosti tretira se u raspravi o bogoštovlju.

U pitanju unutarnje dimenzije Crkve Rahner je svjestan da je potrebno boriti se protiv sekulariziranja, desakraliziranja i mnogih drugih pojava. On izričito tvrdi da su ga, iako to on nije želio, već prije dvadeset godina »smatrali naprednim«, dakle »progresivom«, ali, nastavlja, »odjednom se osjećam obvezanim da se svrstam na stranu branitelja tradicionalnih i centralnih pozicija Crkve« (str. 40). Pojavljuju se unutar Crkve teške hereze, diraju bit kršćanstva, i Crkva je pozvana da ispuni stvarnu dužnost vremena, da decizivno reče NE, npr. kada se unutar Crkve počne govoriti o nekom »kršćanstvu bez Boga« (str. 43).

Rahner se osvrće i na encikliku HUM. VITAE. Ona za njega predstavlja autentično, ali »essentiellement réformable« naučavanje (str. 52). Prihvaća globalnu kršćansku koncepciju seksualnosti, ženidbe i prokreacije, ali susteže svoj pristanak na konkretno odbacivanje inhibitorne pilule. Želi da se dokazivanje bazira na čvršćem temelju, a ne na naravnom zakonu. Naglašuje da treba uzeti u promatranje i kolektivnu svijest koliko se ova u datom momentu protivi naučavanju Crkve (str. 53). I pita: kako Crkva može mi-moići kolektivno traženje istine o pitanju?

Na sve ovo moglo bi se štošta primijetiti. Prije svega treba reći da je važnija izjava Pija XII od 29. X 1951. kojom potvrđuje da je nauka o nedopuštenosti frustriranja spolnog čina zahtjev naravnog i božanskog prava te da vrijedi za sva vremena, nego gore iznesena izjava Rahnerova o promjenljivosti iste nauke.

Osim toga čini mi se smionim ustvrditi da Crkva nije pozvana da kvalificira s etičkog gledišta pojedine ili konkretne postupke, npr. uporabu inhibitorne pilule, nego da se ona mora zaustavi-

ti na globalnom određivanju nauke. U ovom svjetlu morali bismo zabaciti najveći dio intervencija Crkvenog učiteljstva kroz vjekove. Te se intervencije upravo odnose na konkretne, pojedine čine. Radije opsoravam tvrdnju Rahnerovu.

Isto tako njegovo »dokazivanje«, bolje reći osporavanje vrijednosti dokazivanja na bazi naravnog zakona, kako se iznosi u enciklici, a traženje usvajanja gledišta kolektivne svijesti i kolektivnog traženja istine, trebalo bi analizirati detaljnije, što nije za ovo mjesto. Ovdje mogu samo reći da za mene u ovom slučaju Rahnerove tvrdnje nemaju vrijednosti.

4. *Jean Baptiste Metz*. Odmah se Metz stavlja na svoju poziciju o potrebi javne kritike unutar Crkve u duhu »funkcije socijalne kritike«. Bez sumnje da je prijedlog vrijedan da se usvoji, pitanje je samo kako će se ta kritika odvijati a da ne pređe ograde etike, osobito ljubavi i vjernosti objavljenom riječi.

Doista, izgleda da Metz između vjernosti primljene Poruke i tradicije s jedne strane i snage kritike u socijalnom prostoru s druge strane više drži do ove posljednje, potaknut dobrom nakanom da se Crkva ne zatvori u »isoloment« (str. 39), ali nije uvjerljiv kada stavlja u neku opoziciju jednu i drugu opciju. Važnije bi bilo predlagati kako će se one harmonički ujediniti. U načelu zastupa mišljenje da ta javna kritika uvijek mora biti pozitivna, ne protiv Crkve nego ZA. Uza sve ove povoljne programatske tvrdnje pisac se ne boji reći da je Crkva u svojoj konkretnoj povijesti nastupala kao neprijateljica nekih uzvišenih životnih vrednota kao što su sloboda, ljubav i sl. (str. 47).

Razumije se da ovakva generalna tvrdnja, koja zvuči kao optuživanje Crkve, ne razlikujući pojedine crkvene predstavnike od Crkve kao takve, zaslužuje da se protiv samog pisca okrenu njegove vlastite riječi, tj. da samooptuživanje kao kompleks inferiornosti baca i na nas odgovornosti, rekao bih barem neku ljagu kao na pripadnike iste zajednice (str. 47).

Piščevo prikazivanje crkvene nauke u pitanju krvne ili nasilne revolucije nimalo ne zadovoljava. Prije svega pisac ne razlikuje obrambeni od navalnog rata. Osim toga nije jasno kako se može tretirati o teološkom sudu nasilne revolucije jedino u pojedinim slučajevima bez neke idejne ili teoretske orijentacije (str. 54). Poglavitito pak ne zadovoljava prikazivanje crkvene nuke o pitanju, jer, čini se, pisac ne pozna encikliku Pija XI »Firmisssimam constantiam« od 28. III 1937, upućenu biskupima Meksika. Njezin je sadržaj donekle uzet u enciklici POPULORUM PROGRESSIO, br. 31.

Pio XI priznaje da rješenje pojedinih slučajeva ovisi o konkretnim situacijama, ali prije svega stavlja na vidjelo neka načela. On polazi iz pretpostavke da takav postupak može biti dobar i dopušten u svojstvu sredstva. Prema tome uvijek treba odmjeriti njegove zle plodove te ih usporediti sa željenim ili dobrim plodovima. Nitko pametan ne bi nastojao da ispravi što je zlo ako bi time sebe i drugoga uveo u gore nevolje. Razumije se, to direktno ne spada na katolike kao takve, jer njihova je misija viša i uzvišenija,

u skladu s Evanđeljem kao Porukom mira i ljubavi (Denz 3776). Kratko rečeno: pisac u traženju razloga u prilog krvne revolucije kao da ne pozna spomenuti dokument, s druge strane kao da ne usvaja načelo objektivnog morala sadržanog u izjavi sv. Pavla da se ne smiju činiti zla da se postignu neki dobri ciljevi (Rim 3,8).

5. *Émile Rideau*. Čitalac odmah stvara dojam da se radi o ozbiljnom piscu. Ne pretjeruje. Nastoji govoriti odmjereno, ekvilibrirano. To mu treba priznati. Pred problemom Božje egzistencije, pred indiferentizmom suvremenog ateizma ili pred fenomenom deskralizacije pisac se opravdano tješi idejom da — barem dugoročno — istina uvijek ima više šansa nego zabluda, da konačno istinska zrelost nadvladava infantilizam, da »bon sens« prevladava nad beskompasnim ludilom (str. 59).

Vrlo su plodne ideje o predaji, o sposobnostima razuma, osobito o izražavanju vjerskih istina. U analizi raznih problema unutar Crkve opet drži onu ravnotežu vlastitu istaknutim duhovima. Uviđa kako je potrebno valorizirati autoritet, a htjeti kopirati prvu Crkvu značilo bi upasti u »historicizam«, doći u kontradikciju s povijesnim promjenama (str. 79). Autokefalne Crkve zavide na tome Rimskoj Crkvi. Ukidanje sankcija značilo bi velik rizik. Bez sumnje da je danas vršenje autoriteta mnogo teže nego prije, ali poziv na *snagu* vlasti bezuvjetan je, ne u smislu neke prisile, nego u smislu »karaktera« i svijesti misije koju ima nosilac vlasti, kao i prava koja posjeduje (str. 80).

Što se tiče enciklike HUM. VITAE treba priznati da je pod utjecajem njemačkih biskupa. Apelira na osobnu slobodu bračnih drugova, ali je pitanje da li je ta sloboda autonomna ili ona mora biti regulirana normama objektivnog reda morala kako traži Koncil (GS br. 50). Doista, pisac traži da ta savjest mora biti rasvijetljena Božjim svjetlom, ali tu je lako zaći u relativnost subjektivne savjesti. Ako su bračni drugovi svjesni da se uporabom inhibitorne pilule nalaze pred zbiljskim »neredom«, nije shvatljivo kako se mogu prilagoditi stavu »tolerancije«. Sasvim je drugo apelirati na subjektivno stanje slabosti nego načelno odobravanje popuštanja strasti ili nesređenoj ljubavi, jer u tom načelnom stavu očituje se zla volja, tj. volja neregulirana prema višoj normi.

Dragocjene su piščeve opaske i u vezi s drugim problemima. Ističem kako pisac ne niječe niti zatvara oči pred činjenicama u cilju da ublaži oštru stvarnost. Ima simptoma koji dokazuju da vjera slabi. Kršćanstvo se nepravilno svodi na neki vremeniti humanizam. Gubi se smisao Boga i sakralnoga. Kršćanska se egzistencija ponizuje. Zapostavlja se jedinstvena kršćanska originalnost. Ispražnjuje je smisao križa. Ne priznavaju se religiozne smjernice. Ipak? »Vjernost ufanja može računati na Božji Duh da se traže i nađu pravi putevi nove sinteze, nove ravnoteže između horizontalne i vertikalne dimenzije kršćanstva« (str. 94).

6. *E. Schillebeeckx*. Pisac počinje svoje refleksije s pitanjem o mogućnosti nove naravne teologije. Kao odlaznu točku on traži elemente koji ukazuju na misterij, onaj misterij što nam je oči-

tovan u životu, smrt i uskrsnuće Kristovo (str. 99). Koji su to elementi? To bi bili oni naravni fenomeni usmjerenosti prema Istini, Dobroti, Vječnosti, Beskrajnosti itd. Od njih je, uostalom, tradicionalna teodiceja i polazila za formuliranje nekih potvrda dokaza za opstanak Boga. Tim fenomenima i sama narav nekako traži neku čovječju budućnost, onu trajnu.

Pisac smatra da bi ova konstatacija bila najbolji poticaj da se zastupa neka kršćanska sekularizacija, nekako autonomna (str. 101). Sve ide prema čovječjoj budućnosti, prema njegovoj osobi. Ako profana egzistencija nema imanentnog znaka misterija, kršćanstvo, smatra pisac, postaje samo superstruktura i neka ideologija.

Bez sumnje, bilo bi poželjno da je autor preciznije analizirao te imanentne elemente misterija u čovječjoj duši. Da li oni uključuju nešto više nego otvorenost? Možda su pozitivne sposobnosti ili zahtjevi? Da li su dovoljni da nas uvedu u vjeru? U misterije u pravom smislu? Može se piscu zamjeriti što tvrdi na str. 101. da Koncil nije ama ni jednom riječi spomenuo »naravni zakon«. To je, velim, čudno, jer je pisac sa mnom prisustvovao sjednicama na kojima se spremao tekst konstitucije o »Crkvi u suvremenom svijetu«, a u njoj se izrijekom upućuje na naravni zakon, i to u br. 74. i 89, dok se u DH ekvivalentno navodi u br. 14. Čemu služe takve neosnovane tvrdnje?

U daljnjem razvoju ideja kod ovog pisca nalaze se mnoge tvrdnje prebrzo izrečene. Može se čitati kako je nekada teoretski razum bio okrenut prema apstrakciji i prošlosti, a sada prema akciji, danas je on prospektivan (str. 102); osnovni princip hermeneutike jest u obavezi da uvijek tumačimo prošlost u svjetlu sadašnjosti (str. 106); ortopraksis je princip verificiranja ortodoksije (str. 107); motivi vjerodostojnosti ostaju u carstvu probabilnosti (str. 109); Crkva je istom na II vat. koncilu napustila svoj religiozni monopol (str. 110); Crkva je trajna i neprolazna jedino u trajnosti obnavljanja u vjeri, ufanju i ljubavi (str. 114) itd.

7. *A. M. Schoonenberg*. Što je rečeno o Schillebeeckxu, to isto vrijedi i za Schoonenberga, poznatog osobito u vezi s holandskim katekizmom. U istoj mjeri u kojoj teologija posjeduje kritičku funkciju u životu Crkve posjeduje ona i karizmu razlikovanja duhova (str. 139); uloga je pak teologa JEDINO ta da stvaraju refleksije nad živim pojavama života zajednice te da joj daju sistematsko tumačenje (str. 140), što bi bilo kao neko stvaranje sociološke teologije.

Danas se ide za tim da Sv. pismo postane »duša teologije«, što se ne može, razumije se, u svim disciplinama postići na isti način. U prošlosti je obavljen velik posao u tome što se vjerskim dogmama stavlja i metafizički okvir. Pisac naprotiv vidi da se Sv. pismo upotrebljavalo prije svega kao sredstvo da se dokažu naprijed postavljene teze (str. 142), što se činjenicama može osporavati.

Navest ću nekoliko misli istog pisca ostavljajući čitaocu da se sam snađe. Pisac npr. zastupa da se može polaziti od pozicije teologije na bazi »smrti Boga«, barem koliko je ta teologija otvorena pre-

ma budućnosti (str. 150); seksualnosti treba priznati vrijednost koliko ona od čovjeka stvara ljudsko biće (str. 150), ali ne može se znati a priori što znači biti čovjekom (str. 150); često se govori o objavi kao da Bog ima tajne koje bi nam otkrio, a zapravo se ostvaruje otajstvo spasenja, a objava to otajstvo čini efektivnim (str. 151); pisac veli da se ne zna je li Bog odvijeka Trojan ili On postaje Trojstvo (str. 153); on sebe pita što će se dogoditi s rimskim katolištvom za dvadeset godina (str. 163); možda će Crkva brojiti samo nekolicinu odabranika koji će se doista pokazati njeni autentični članovi (str. 163); prisutnost Duha u Crkvi ostvaruje se ponekad upravo neprihvatanjem njenih ideja (str. 165); autoritet u Crkvi treba da se vrši pozivom a ne zapovijedi (str. 165) itd.

Značajne su posljednje piščeve misli. On piše da ga je pojava enciklike HUM. VITAE potakla da se zadubi u postupak Charlesa Davisa. Odobrava da mnogi katolici ostaju u Crkvi, ali više površno, ne uzimajući svoju pripadnost ozbiljno. Dva su izlaza: napustiti Crkvu ili u njoj ostati. »Ja svim srcem želim da nikada ne budem primoran napustiti Crkvu nego u njoj ostati i nastojati da Kristova Crkva postane istinska zajednica vjere, u pluralizmu doktrinarnog tumačenja, smjernica i moralnih postupaka« (str. 166).

Dakako, pisac nije pobliže označio kako bi izgledalo jedinstvo Crkve, niti dokle se proteže taj pluralizam, i u tumačenju, i u prikazivanju smjernica i u postupanju. A nije ni lako shvatiti kako bi se moglo spasiti jedinstvo ako bi se ono izgrađivalo na nekim pozicijama piščevim.

Iz ovog se prikaza vidi da je ta knjiga doista zanimljiva. Koliko je pak ona konstruktivna, drugo je pitanje. Označio sam samo neke točke na kojima se može lakše ostvariti ekstrapolacija ili neko idejno zastranjenje. Bilo bi ipak krivo sve pisce ove knjige strpati pod isti šešir. Ima ozbiljnijih i lakomislenijih. Čitalac će doživjeti svu ljestvicu osjećaja: od čuđenja do žaljenja, od zainteresiranosti do divljenja.

U svakom slučaju potrebno je prislušivati i te glasove. Lakše je uočiti srčiku problematike današnjeg mentaliteta. Najneispravnije bi stanovište bilo povoditi se automatski za zvučnim imenima tih pisaca.

SUMMARIUM

De septem problematibus quae Ecclesiam postconciliarem magis torquent quaedam observationes afferuntur. In libro eiusdem tituli varii auctores suas proferunt ideas. Non omnes eodem valore gaudent. Non pauci textus aequivocatione, nonnulli metaphorica locutione, formalis cum materiali sensus confusione et alia id genus laborare ostenduntur. Quid igitur? Libri valor ostenditur praesertim ex eo quod tractat quastiones quae circumferuntur, at multas solutiones auctor huius articuli non amplectitur, utpote celeriter dictas, non satis firmatas, audaces ac extrapolationi obnoxias, ne periculosas etiam dicamus.